

УДК 111.1

КУЛЄШОВ Олександр Вадимович,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
Черкаського державного
технологічного університету,
e-mail: Klshv@rambler.ru

АБСОЛЮТНА РЕАЛЬНІСТЬ У МЕТАФІЗИЦІ ДЖОНА МАКТАГГАРТА

У статті аналізується метафізична концепція англійського філософа Джона Мактаггарта (1866-1925). Виявляється його розуміння абсолютної реальності, особливості цього розуміння в порівнянні з концепцією абсолютного ідеалізму Гегеля. Робиться висновок про основоположну роль в метафізиці англійського філософа категорій єдиного і різноманітного. Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що саме характер зв'язку єдиного і різноманітного використовується Мактаггартом для доведення духовної або ідеальної сутності всього існуючого. Філософ пропонує модель світу як сукупності індивідуальних особистостей. Будучи фундаментальними реальностями, особистості, на його думку, відзначаються нескінченним існуванням, що дозволяє говорити про їх безсмертя. Критичний розгляд метафізики Мактаггарта виявляє її суттєвий недолік, який полягає у непереконливому визначенні відношення єдиного і різноманітного. Втім, метафізика Мактаггарта демонструє в окремих аспектах близькість до розв'язання надзвичайно важливих метафізичних питань.

Ключові слова: метафізика, ідеалізм, абсолютна реальність, єдине, багатоманітне, особистість, безсмертя.

Постановка проблеми. Пізнання взагалі і розвиток науки зокрема залежать від рівноваги двох процесів: накопичення фактів і поглиблення їх пояснення. Перебільшення одної сторони гальмує загальний процес. Накопичення фактів в сучасній науці здається нестримним і безмежним. Пояснення ж у процесі його поглиблення раз за разом наштовхується на питання про граничну основу будь-якого пояснення. Як би – стверджувально чи заперечно – не відповідати на це питання, самого його уникнути неможливо. Неможливо також удовольнитись у якості пояснень досвідними знаннями, які не зменшують, а лише збільшують коло питань, що залишаються без відповіді. Неминучими в історичній перспективі, отже, є спроби остаточних пояснень всього, які є сутністю метафізики. Сучасній галузі філософії, яка проходить під назвою метафізики, приходиться зважувати на все ще потужний тренд антиметафізичних установок в модерній філософії і науці. Цього обмеження не було в класичній метафізиці, привабливій своїм відкритим і в чомусь наївним прагненням знайти всьому остаточне пояснення. Один з останніх сплесків класичної метафізичної думки – британський ідеалізм другої половини ХІХ – першої третини ХХ століття. Його часто атестують як неогегельянство, що не цілком справедливо. Відштовхуючись від ідей Гегеля, британські ідеалісти на чолі з Френсисом Бредлі давали цілком самостійні й досить вільні його інтерпретації. Одною з найцікавіших в цьому контексті є по-своєму дивовижна і захоплююча метафізична концепція Джона Мактаггарта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На відміну від інших британських ідеалістів, Мактаггарт є досить популярним в сучасній філософській літературі, насамперед, зрозуміло, англійській. Втім, його згадують майже виключно у зв'язку лише з одним аспектом його поглядів, а саме, з його концепцією часу. Так званий парадокс Мактаггарта, в основі якого знаходиться неможливість узгодити дві репрезентації часу – часу, як розрізнення минулого, теперішнього і майбутнього, і часу, як розрізнення того, що відбувається до чогось і після чогось, – є предметом розгорнутої і складної дискусії. Література з цієї теми надзвичайно велика і потребує особливої бібліографічної розвідки. Інші ж аспекти філософської концепції Мактаггарта, зокрема, його метафізична модель світу викликають порівняно незначну увагу сучасних дослідників, хоча думається, є більш перспективною темою для обговорення. Можна вказати на декілька загальних робіт, які,

практично, вичерпують описи метафізики Мактаггарта в цілому в останні десятиріччя [1], [2], [3], [4]. Деякі аспекти метафізики англійського філософа досліджено у низці статей. Зокрема, йдеться про ідеалізм Мактаггарта [5], [6], його логічний детермінізм [7], [8], теорію особистості [9], [10]. Тема абсолютної реальності в аспекті її відношення з випадковістю у Гегеля, Мактаггарта і Фіндлі розглядається в статті [11]. Місце абсолютної реальності в метафізиці Мактаггарта і обґрунтування її репрезентації в його космологічній системі окремо поки що не розглядалися.

Мета статті. Метою статті є схематизація загальної метафізичної концепції Мактаггарта і виявлення на цій основі його розуміння абсолютної реальності, а також підстав для такого розуміння. Окремим завданням постає оцінка переваг і недоліків метафізичної системи Мактаггарта, визначення її перспективних аспектів. Для виконання цих завдань мають бути проаналізовані роботи англійського філософа, які є репрезентативними стосовно даної теми. Найбільш розгорнута і водночас компактна метафізична модель світу подана Мактаггартом в його роботі «Студії з гегелівської космології» (1901) [12]. Основна підсумкова книга Мактаггарта «Природа існування» у двох томах (1921, 1927) [13; 14] виходить за межі нашої теми, але містить значний матеріал щодо неї. Певні відомості, які стосуються проблеми духовної природи реальності і особистого безсмертя, містяться в роботі «Деякі догми релігії» (1906) [15], вона також використана у статті. Слід додати, що, попри деякі уточнення і зміну певних позицій, принципових розбіжностей в загальній концепції між роботами різних періодів творчості англійського мислителя не простежується.

Виклад основного матеріалу. Метафізика Мактаггарта, як і Гегеля, має спекулятивний характер, тобто базується на висловлюваннях чистої думки. Разом з тим, Мактаггарт здійснює те, що, на його погляд, проходить майже повз увагу Гегеля, він поєднує сферу чистої думки з емпіричним знанням. Таке поєднання у англійського філософа одержує назву «вчення про світ» або космології. За його визначенням «космологія є прикладання до емпірично відомих предметів апріорних висновків, виведених з дослідження природи чистої думки» [12, с. 1]. Цей емпіричний елемент відрізняє космологію від чистої думки гегелівської логіки. З іншого боку, його слід відрізняти від емпіричних висновків науки і повсякденного життя [12]. Отже, модель світу, яку створює Мактаггарт, займає проміжне положення між спеціальними науками і чистою логікою. Істинність же такої моделі залежить, у першу чергу, не від емпіричного обґрунтування, а від незаперечності самообґрунтованого спекулятивного мислення. Англійський філософ демонструє цілком гегельянське раціоналістичне й ідеалістичне переконання в тому, що чиста думка відповідає абсолютній дійсності. Втім, Мактаггарта аж ніяк не можна назвати епігоном Гегеля. Він розглядає свою систему як доповнення і розширення, у певному сенсі, покращення системи Гегеля, виходячи із сформульованих Гегелем принципів. За його зверненням до читача застереженням, він пропонує не ті погляди, які дійсно виразив Гегель, а ті, які могли б за певних обставин логічно впливати з гегелівської логіки і теорії абсолютної ідеї [12, с. 2].

Визнання абсолютної ідеї в космологічному викладі реалізується, перш за все, як принцип незаперечної й фундаментальної єдності світу. Таким самим незаперечним і фундаментальним фактом для Мактаггарта є різноманітність реальності, її розпад на співіснуючі індивідуальні реальності або – «індивіди». Головне питання метафізики Мактаггарта, з розв'язання якого виходять всі його вражаючі метафізичні висновки, є питання про те, як багатоманітне поєднується у єдине, як постає так, що багатоманітне в той же час є єдиним, а єдине – багатоманітним. Більш повне ніж у Гегеля визначення абсолютної ідеї, за Мактаггартом, має формулюватись як реальність, яка є диференційованою єдністю, де єдність означає лише диференціацію, а диференціація означає лише єдність [12, с. 19]. Вдивляючись в ці дві сторони світової реальності, Мактаггарт доходить висновку, що вони не утворюють субординативного відношення; ні єдине, ні індивідів не можна вважати підпорядкованими іншому, це якась безпосередня єдність одного й другого [12, с. 19]. Якою

бачить цю єдність англійський філософ? Єдине має бути присутнім у кожному індивіді, у кожній своїй частині і, разом з тим, бути сумою цих частини, бути тотожним всім індивідам разом [12, с. 13]. При цьому не можна сказати, що характер індивідів залежить від їх зв'язків, навпаки, характер індивідів і їх зв'язки цілком поєднані. Характер існує як зв'язки, а зв'язки належать до природи індивідів і ні до чого іншого, причому являють собою не загальну природу індивідів, а унікальну природу кожного індивіда, яка відрізняє його від інших [12, с. 283]. Для більш змістовного пояснення поєднання єдиного з індивідами Мактаггарт вводить в «Природі існування» поняття первинних і вторинних частин (Primary Parts and Secondary Parts). Первинні частини не детермінуються нічим за межами сукупності цих частин, вторинні частини детермінуються первинними, утворюючи нескінченну множину детермінованих частин [13, с. 215-216]. Кожна первинна частина світу детермінує певну частину всіх інших первинних частин світу. Таким чином, детермінанти частин кожної первинної частини складають множину всіх первинних частин світу, що означає, що весь світ міститься у кожній первинній його частині [13, с. 295].

Присутність всього світу у кожній його первинній частині надає метафізиці Мактаггарта відчутні риси монадології Лейбніца. Суттєвою відмінністю поглядів Мактаггарта від Лейбніца є безпосередня єдність всіх частин світу в першого з них, їх незамкненість стосовно інших частин. Для відношення єдиного та індивідів Мактаггарт знаходить особливе (гегелівське за формою) визначення: єдність існує не лише в індивідах, а й для індивідів [12, с. 13]. Можна сказати, що Мактаггарт вводить особливий вид «існування для», який і характеризує зв'язок єдиного та індивідів. Єдине не частково, а цілком присутнє в індивідах. Разом з тим, воно є і зовнішнім стосовно індивідів. Зовнішнє і внутрішнє існування не суперечать одне одному, а утворюють дві сторони одного й того самого [12, с. 14]. Що ж може бути чимось іншим і водночас «своїм», внутрішнім? Єдина річ у світі, яка демонструє таке поєднання, це свідомість. Якщо йдеться про категорію «існування для», то «існує лише один приклад такої категорії, відомий нам з досвіду, – пише Мактаггарт, – і це система свідомих індивідів» [12, с. 14]. Логіка Мактаггарта парадоксальна. З того, що цілісність всього не існує ніде у світі крім свідомості (і самого світу, зрозуміло), він виводить, що нічого й не існує у світі крім свідомостей (і самого світу, який є поєднанням свідомостей). Можна зробити висновок, слідуючи за логікою Мактаггарта, що все, що не є свідомість, не може утворювати тотальну єдність частин світу, а тому – не може *бути* (оскільки *бути* означає утворювати таку єдність). Властивість кожного елемента множини відповідати універсуму в цілому Мактаггарт називає саморефлексією (Self-reflection). Саморефлексія є формою єдності світу. Саморефлексуюча єдність відбивається окремо в кожному елементі множини частин, в яких має місце саморефлексія [13, с. 295]. Зрозуміло, що таким елементом англійський філософ вважає свідомість окремої людини.

Мактаггарт доходить висновку, який цілком очевидний за висловлених передумов: вся реальність має духовний характер. Це він погоджується називати ідеалізмом [14, с. 119]. Первинними частинами цієї духовної світової реальності є окремі свідомості, які Мактаггарт називає особистостями (personalities) або самостями (selves). Вторинні частини утворюються сприйняттями (perceptions) [14, с. 120]. Особистості для Мактаггарта є фундаментальною реальністю [12, с. 20], вони є простими і нічим не зумовленими реальностями в тому сенсі, що, хоча і складаються з частин, але не будуються частинами, які б існували до них або після них [12, с. 33-34]. Особистість не сукупність властивостей, а субстанція, що не означає, що вона може існувати самостійно, вона існує лише як одна з особистостей, у взаємній залежності з ними. Отже, особистість – не ізольована субстанція [12, с. 36]. Разом з тим, одна особистість не може бути частиною іншої особистості і не може включати частини інших особистостей [14, с. 85]. Особистості не є, водночас, замкненими в собі, вони поєднуються у світовій єдності. Ніяка реальність не може бути лише всередині певної особистості або лише ззовні її [12, с. 22]. Таке розуміння особистостей робить світ ні чим іншим як їх сукупністю. Втім, сам світ в цілому, за переконанням Мактаггарта не є особистістю. Це впливає, по-перше, з того, що світ не є первинною частиною, а лише групою первинних частин, по-друге,

з того, що ніяка особистість не може містити в собі інших особистостей [14, с. 121]. У зв'язку з цим, Мактаггарт не виключає, але вкрай скептично ставиться до існування вищої особистості – Бога. Єдність особистостей вже сама по собі є досконалою, недиференційована ж єдність (з якої Бог міг би утворити впорядковане ціле) просто не може існувати [12, с. 17].

Прийняття особистостей як фундаментальних диференціацій абсолютної реальності природно викликає питання: чи вічні особистості? Абсолют, зрозуміло, вічний, але з цього ще не випливає, що вічною має бути кожна особистість, яка бере участь у його утворенні. Втім, Мактаггарт знаходить аргументи на користь вічності кожної особистості. По-перше, кожна особистість відтворює в собі Абсолют, причому, не частково, а цілком. Не можна уявити собі, щоб Абсолют, хоча б у якомусь сенсі, періодично зникав [12, с. 30]. По-друге, природа Абсолюта така, що вона реалізується одною і тою самою диференціацією його частин. Абсолют не може змінюватись, що відбувалося б, якби змінювався склад особистостей, які його утворюють [12, с. 31]. Отже, кожна особистість вічна, доводить Мактаггарт. Щоправда, вона вічна у специфічному сенсі, враховуючи те, що англійський філософ вважає час ілюзорним. Щоправда, видимість часу він визнає і в цьому сенсі особистості мають існувати без кінця. Зрозуміло, що Мактаггарт не міг залишити поза увагою кричущий розрив між його твердженням про безсмертя особистостей і життєвим досвідом, який не дає жодного натяку на це. Очевидно, що свідчення досвіду пов'язані з визнанням цілковитої залежності особистості від її тіла, яке, безперечно, руйнується. Необхідність тіла для особистості, для її чуттєвості і забезпечення матеріалу для думки Мактаггарт визнає [15, с. 103], але заперечує, що особистість є активністю тіла, найбільше, на що погоджується англійський філософ, це на те, що тіло є знаряддям особистості, її додатком (*accompaniment of the self*) [15, с. 104]. Якщо так, то нічого надзвичайно дивного не може бути в припущенні, що особистість може одержати інше тіло для подальшого існування [Там само]. Таке припущення, зазначимо, стає обґрунтованим в контексті двох засновків: а) того, що метафізика Мактаггарта визнає безперервне і вічне існування особистості абсолютно необхідним; б) відсутності необхідного зв'язку між конкретним тілом і особистістю. Отже, безсмертя Мактаггарт уявляє собі як ланцюг перевтілень, який, щоправда, не є нескінченним. Він має припинитись тоді, коли особистість набуде повного належного їй змісту, а псевдочасова серія подій дійде до останнього найповнішого терміну, який не буде мати кінця [14, с. 373].

Претензії до метафізики Мактаггарта з боку сучасних філософів щодо її застарілості за формою викладу або за системою ідей не заслуговують на увагу. Будь-яка цілісна і внутрішньо послідовна метафізика має позаісторичний сенс і не повинна піддаватись критиці за історичними критеріями. Окремі недоліки також не можуть слугувати приводом для відкидання теоретичної моделі в цілому. Метафізика Мактаггарта, хоча і виражена не зовсім сучасною мовою, має системний і обґрунтований характер. І все ж таки, попри її цілісність і логічність, вона залишає враження надуманої, нереалістичної. Очевидно, що вона не відповідає як повсякденним уявленням, так і науковим даним. Ще більш суттєвими є її вади з точки зору самої метафізики, невідповідність висновків до прийнятих принципів. Основоположний для метафізики Мактаггарта принцип абсолютної логіки вимагає абсолютної прозорості і очевидності думок. Але проголошений зв'язок єдиного з індивідами через «існування для» не здається таким прозорим і очевидним. Досвід показує, що є дві можливості для чогось «існувати для» чогось. Перша – це існування чогось для свідомості у процесі відображення нею зовнішньої дійсності, інакше кажучи, відношення прообразу до образу. Очевидно, що за таких умов прообраз і образ постають як різні реальності, хоча і відповідні, причому прообраз є первинним щодо образу. Це цілком суперечить уявленням Мактаггарта, у якого обидві сторони відношення – це єдина реальність, в якій не можна виділити первинне і вторинне. Отже, йдеться не про пізнавальне відношення свідомості до зовнішнього світу. Відношення, про яке йдеться, є онтологічним, тобто відношенням буттєвої єдності. Для нього відкривається друга можливість «існування для». Вона

реалізується в телеологічному зв'язку в системі з розподілом функцій. Елементи системи існують у певному сенсі для системи, а система для елементів. Елементи діють так, щоб система залишалась стабільною. І навпаки, система дає можливість існувати елементам, захищає їх від зникнення. Функція в системі – це і є «існування для». Щоправда, у Мактаггарта «існує для» лише система, а не елементи для неї. Втім, це суттєво не змінює функціонального характеру такого існування. Суттєвою суперечністю принципам метафізики Мактаггарта є те, що для функціонального існування наявність системи є передумовою, а не навпаки, функції виникають лише в системі, яка має бути вже створена до того, створена на якихось інших зв'язках. Якщо говорити про весь світ – на природних, фізичних зв'язках. Звідси можна зробити висновок, що «існування для» або не є онтологічним, або воно є онтологічним, але виникає на основі якогось іншого системного відношення і тому не є первинним. Ствердження Мактаггартом первинного і разом онтологічного «відношення для» не виглядає переконливим. Без нього ж метафізика Мактаггарта руйнується як картковий будиночок. Якщо немає первинного онтологічного «відношення для» – немає первинного, фундаментального існування свідомостей. Відповідно, немає світу, який складається лише з особистостей. Тому постає необгрунтованим твердження про вічне існування особистостей.

Здається, що це вирок метафізиці Мактаггарта. Втім, перечитуючи твори англійського філософа не можна позбавитись відчуття певної правоти і привабливої переконливості. Навіть після виявлення її недоліків, до неї зберігається не суто історичний інтерес. Це змушує, на завершення огляду, виявити позитивні риси розробленої англійським філософом системи. Зважимо на те, що метафізика у своїх основах – дуже обмежена змістовно область пізнання. Тому навіть негативний результат у метафізиці має позитивний сенс, відкриває простір можливих позитивних рішень. Неможливо прийняти систему Мактаггарта в цілому, але залишаються перспективними й важливими для подальшого обдумування низка її аспектів.

По-перше, сама постановка питання про Абсолютну реальність є плідною. Від цього питання не можна відмовитись. Будь-яка метафізика, яка не виходить з нього, приречена на довільні і непереконливі висновки. Цікавим є те, що Мактаггарт не задовольняється абсолютною ідеєю Гегеля, а намагається знайти єдність у логічному і космологічному розумінні Абсолюту. Перспективним здається пошук відповіді щодо природи абсолютної реальності через категорії єдиного і багатоманітного. Інтуїтивно очевидно, що ці категорії є найближчими для абсолютного буття. Пошуки відношення між єдиним і багатоманітним – важливий крок, в якому доцільно слідувати за Мактаггартом. Варто уваги, що англійський філософ відкидає при цьому натуралістичні погляди, відкидає причинний і субординативний зв'язки як первинні. І хоча альтернатива цим зв'язкам, яку знаходить Мактаггарт не зовсім задовільна, але пошук ведеться у перспективному напрямі.

Другий аспект метафізики Мактаггарта, який викликає надзвичайний інтерес, це питання особистості або людської самості, людського Я. Питання про людське Я як особливу світову реальність надзвичайно плідне, бо орієнтує на дослідження людської самості в контексті її відношення до світу в цілому. Розуміння Я виводиться за межі будь-яких натуралістичних пояснень, неплідність яких показує досвід наук про людину. Цікавим є розрізнення Мактаггартом людського Я і самосвідомості, згідно з яким Я – це те, що не завжди усвідомлюється, але завжди існує в людині. Фундаментальний характер особистості у світі не є оригінальною ідеєю Мактаггарта, але його обгрунтування варте уваги. З точки зору Мактаггарта, фундаментальність людського Я постає з нерозрізненості для нього внутрішнього і зовнішнього.

Ближчим не до теоретичного, а до популярного інтересу є третій аспект метафізики Мактаггарта, який, безперечно, привертає увагу кожного, хто з нею знайомиться. Нікого не може залишити байдужим питання про можливість безсмертя людської особистості. Як не ставитись до аргументів Мактаггарта з цього приводу, вони є вкрай своєрідними і, по-своєму, логічними. Принаймні, вони змушують замислитись і повертають думку в

новому напрямі. Як правильно зазначає Мактаггарт сама по собі модель світу як сукупності особистостей ще не веде з необхідністю до їх безсмертя. Безсмертя впливає з абсолютності кожної особистості, з того, що весь світ (який є вічним) у певному сенсі реалізується в кожній особистості. Людина – не мікрокосм, а необхідний спосіб існування макрокосму. Цей погляд вартий обдумування. Співвідношення людської особистості з тілесною стороною буття людини також постає у Мактаггарта способом обґрунтування безсмертя. Англійському філософу вдається пройти між повним спіритуалізмом, який відриває душу від тіла і повним натуралізмом, який прив'язує перше до другого. У цьому контексті думка Мактаггарта про можливість переходу особистості з одного тіла на інше не здається занадто фантастичною.

Висновки. Аналіз метафізики Мактаггарта дає змогу стверджувати, що вона ґрунтується на певному розумінні абсолютної реальності. Абсолютна реальність розуміється англійським філософом як поєднання єдиного і різноманітного. Характер зв'язків між тим і іншим дає можливість стверджувати про духовний або ідеальний характер реальності. Первинним у цій реальності постають свідомі індивіди, які і утворюють світову єдність. Таким чином, Мактаггарт пропонує модель світу як сукупності індивідуальних особистостей. Будучи фундаментальними реальностями, особистості відзначаються нескінченним існуванням, що дозволяє говорити про їх безсмертя. Критичний розгляд метафізики Мактаггарта виявляє її суттєвий недолік, який полягає у непереконливому визначенні відношення єдиного і багатоманітного. Цей недолік руйнує метафізичну систему як сукупність несуперечливих і взаємно обґрунтованих тверджень. Втім, метафізика Мактаггарта демонструє в окремих аспектах близькість до розв'язання надзвичайно важливих метафізичних питань. Плідною є сама постановка питання про абсолютну реальність. Варто уваги обґрунтування Мактаггартом фундаментального характеру людської особистості. Змушують замислитись аргументи англійського філософа щодо безсмертя кожної людської особистості.

Список використаної літератури

1. Airaksinen T. The ontological criteria of reality: a study of Bradley and McTaggart / Timo Airaksinen. – Turku, Finland: Turun Yliopisto, 1975. – 184 p.
2. Geach P. T. Truth, love, and immortality: an introduction to McTaggart's philosophy / P. T. Geach. – London: Hutchinson, 1979. – 182 p.
3. Rochelle G. The life and philosophy of *John McTaggart Ellis McTaggart*, 1866-1925 / Gerald Rochelle. – Lewiston, N.Y., USA: Edward Mellen Press, 1991. – 260 p.
4. Breunig H. W. Die Gemeinschaft in der Metaphysik McTaggarts / Hans Werner Breunig. – Frankfurt am Main; New York: P. Lang, 1991. – 326 p.
5. Nathan N. M. L. McTaggart's immaterialism / N. M. L. Nathan // *Philosophical Quarterly*. – 1991. – №41 (165). – P. 442-456.
6. Mander W. J. McTaggart's Argument for Idealism / W. J. Mander // *Journal of Speculative Philosophy*. – 1997. – №11 (1). – P. 53-72.
7. Rescher N. McTaggart's Logical Determinism / N. Rescher // *Idealistic Studies*. – 1982. – №12 (3). – P. 231-241.
8. Williams G. McTaggart's Logical Determinism / G. Williams // *Idealistic Studies*. – 1987. – №17 (3). – P. 219-229.
9. Knox J. McTaggart's Theory of the Self / J. Knox // *Idealistic Studies*. – 1981. – №11 (2). – P. 151-166.
10. Walker J. D. B. Some Amendments to McTaggart's Theory of Selves / J. D. B. Walker // *Idealistic Studies*. – 1982. – №12 (3). – P. 242-250.
11. Gavin N. S. McTaggart and Findlay on Hegel: The problem of contingency / N. S. Gavin // *Journal of the History of Philosophy*. – 1976. – №14 (4). – P. 449-456.
12. McTaggart J. *Studies in Hegelian Cosmology* / John McTaggart. – Cambridge: The University Press, 1918. – 294 p.
13. McTaggart J. *The Nature of Existence. Volume I* / John McTaggart. – Cambridge: The University Press, 1921. – 310 p.
14. McTaggart J. *The Nature of Existence. Volume II* / John McTaggart. – Cambridge: The University Press, 1927. – 480 p.
15. McTaggart J. *Some Dogmas of Religion* / John McTaggart. – London: E. Arnold, 1921. – 299 p.

References

1. Airaksinen, T. (1975). *The ontological criteria of reality: a study of Bradley and McTaggart*. – Turku, Finland: Turun Yliopisto.
2. Geach, P. T. (1979). *Truth, love, and immortality: an introduction to McTaggart's philosophy*. – London: Hutchinson.
3. Rochelle, G. (1991). *The life and philosophy of John McTaggart Ellis McTaggart, 1866-1925*. – Lewiston, N.Y., USA: Edward Mellen Press.
4. Breunig, H. W. (1991). *Die Gemeinschaft in der Metaphysik McTaggarts*. – Frankfurt am Main; New York: P. Lang.
5. Nathan, N. M. L. (1991). McTaggart's immaterialism. *Philosophical Quarterly*, 41 (165), 442-456.
6. Mander, W. J. (1997). McTaggart's Argument for Idealism. *Journal of Speculative Philosophy*, 11 (1), 53-72.
7. Rescher, Nicholas (1982). McTaggart's Logical Determinism. *Idealistic Studies*, 12 (3), 231-241.
8. Williams, Gregory (1987). McTaggart's Logical Determinism. *Idealistic Studies*, 17 (3), 219-229.
9. Knox Jr, John (1981). McTaggart's Theory of the Self. *Idealistic Studies*, 11 (2), 151-166.
10. Walker, Jeremy D. B. (1982). Some Amendments to McTaggart's Theory of Selves. *Idealistic Studies*, 12 (3), 242-250.
11. Gavin, Ned S. (1976). McTaggart and Findlay on Hegel: The problem of contingency. *Journal of the History of Philosophy*, 14 (4), 449-456.
12. McTaggart, J. (1918). *Studies in Hegelian Cosmology*. – Cambridge: The University Press.
13. McTaggart, J. (1921). *The Nature of Existence. Volume I*. – Cambridge: The University Press.
14. McTaggart, J. (1927). *The Nature of Existence. Volume II*. – Cambridge: The University Press.
15. McTaggart, J. (1921). *Some Dogmas of Religion*. – London: E. Arnold.

KULIESHOV Oleksandr Vadimovich,

Candidate of Sciences (Philosophy), Associate Professor
of the Department of Philosophy
Cherkasy State Technological University,
e-mail: Klshv@rambler.ru

ABSOLUTE REALITY IN THE METAPHYSICS OF JOHN MCTAGGART

Abstract. Introduction. *The article examines the metaphysical conception of English philosopher John McTaggart (1866-1925) who grounded his metaphysics on a particular understanding of the absolute reality. Specific features of this understanding, as well as its impact on the whole metaphysical system forms the problem that remains without sufficient analysis. The purpose of this article is the schematization of McTaggart's metaphysical system as the basis for his idea of the absolute reality and the grounds for its specific understanding. A separate task is to assess the advantages and disadvantages of the metaphysical system of McTaggart and to define its promising aspects. Methods.* *The analysis of the principal works by McTaggart depicting his metaphysical model of the world is made. Results.* *The analysis of McTaggart's metaphysics gives the opportunity to claim that the fundamental role in it belongs to the categories "unity" and "differentiation". The nature of coherence between the unity and the differentiation is used by McTaggart to prove the spiritual or ideal essence of all that exists. The philosopher proposes a model of the world as an aggregate of individual personalities or selves. A critical review of the metaphysics of McTaggart finds its major defect in unconvincing definition of the relationship between the unified and the differentiated. This defect destroys the metaphysical system as a set of mutually consistent and credible statements. However, the metaphysics of McTaggart is in certain aspects close enough to effective and promising decisions concerning extremely important metaphysical questions. Originality.* *The metaphysics of the English philosopher has been studied from the point of view of its organic growth on the basis of the absolute reality concept. The attempt has been made to explain its paradoxical connection of inconsistency and persuasiveness. Conclusion.* *The analysis of McTaggart's metaphysical texts provides the opportunity to claim that his metaphysics is based on a particular understanding of the absolute reality. This understanding not quite satisfactory as it is opens nevertheless some interesting perspectives. McTaggart's metaphysics one more time confirms that the metaphysical questioning about the absolute reality is to be regarded as inevitable and fruitful.*

Key words: metaphysics, idealism, absolute reality, unity, differentiation, personality, immortality.

Одержано редакцією 11.05.2016
Прийнято до публікації 30.06.2016